

POHÁRNOK MELINDA*, NAGY LÁSZLÓ*, BÓNA ADRIENN**, NASZÓDI MÁTYÁS***,
KIS BALÁZS***, LÁSZLÓ JÁNOS****

*PTE BTK Pszichológiai Intézet, Pécs

**EEI Gyermek-ideggondozó Intézet, Pécs

***Morphologic Kft., Budapest

****PTE BTK Pszichológiai Intézet, Pécs; MTA Pszichológiai Kutatóintézete, Budapest

A KAPCSOLATI MOZGÁSOK SZÁMÍTÓGÉPES NYELVÉSZETI VIZSGÁLATA ÉLETTÖRTÉNETI NARRATÍVUMOKBAN¹

A LAS-Vertikum közelítés-távolítás modulja

Bevezetés

A pszichológiában a tudomány születése óta megoldásra vár az a kérdés, hogy az ember pszichés működésének – élményeinek, viselkedésének – vizsgálatában hogyan tudjuk az ezen működéseket általában leíró minőségi jellemzőket a statisztikai feldolgozás számára hozzáférhető mennyiségi adatokká transzformálni. A cél mindig az, hogy a kvalitatívból kvantitatívba való átfordítás a lehető legkevesebb jelentésvesztéssel történjék. A Morphologic Kft., az MTA Pszichológiai Kutatóintézete és a Pécsi Tudományegyetem Pszichológiai Intézetének együttműködésében zajló kutatás a pszichológiai jelenségek, jelentések vizsgálatát a nyelvi elemek vizsgálatán keresztül kívánja megvalósítani. Célunk, hogy a számítógépes morfológiai-szintaktikai szövegelemzés és feldolgozás eszközével mérhetővé tegyünk olyan pszichológiai jelenségeket, amelyek korábban pusztán az intuitív megértés számára voltak hozzáférhetőek. Ennek a munkának a keretében jött létre a LAS-Vertikum (László és Ehmann, 2004), amelynek a téri-érzelmi közeledés-távolodás modulját mutatja be a tanulmány.

Kapcsolati tér és kapcsolati mozgások

---

¹ A tanulmány az NKFP 2001/5/27. sz. pályázat támogatásával készült.

Kutatásunk alapvetése, hogy létezik egy olyan interperszonális vagy interaktív tér, amely mindig az én és a másik viszonya alapján szerveződik: a tér két végpontját az én és a másik adja meg, és egymás viszonyában való mozgásuk a kapcsolat alapvető sajátosságának tekinthető. Ez a tér, illetve az elbeszélő és a szereplők ebben való mozgása elsősorban a kapcsolati témájú élettörténeti narratívumokban mutatkozik meg, és itt válik a legjobban vizsgálhatóvá a gépi szövegfeldolgozás eszközeivel.

A kapcsolati tér szerepe az elbeszélésekben

Az irodalomkritikában (Frye, 1966, 1998; Bahtyin, 1976) visszatérő jelenség, hogy téri metaforákat alkalmaznak a narratív fikciós módok alapmintázatának leírására. Frye (1966, 1998) többek között különbséget tesz „olyan fikciók között, amelyekben a hős elszigetelődik társadalmától, és az olyanok között, amelyekben beleolvad társadalmába”. Az előbbi a tragédia, az utóbbi a komédia mítoszának felelne meg. Az archetipikus téri mintázatok azonban csak egy részét képezik a szöveget szervező és szövegben fellelhető tereknek. Faragó Kornélia (2001) irodalmi fiktív narratívumokat vizsgálva kísérletet tett arra, hogy meghatározza a konkrét és metaforikus tereket és azok jelentőségét. Kiemeli azokat a téri motívumokban leképezhető toposzokat, amelyek egyrészt alá- és fölérendelő, másrészt mellérendelő térviszonylatokra utalnak az elbeszélésben. Az alá-fölérendelő viszonylatok visszatérő mintázata megfogalmazható a földhözragadság-felemelkedés, elbukás-megdicsőülés, menny-pokol mitikus eredetű toposzaiban. Az interperszonális viszonyok szempontjából azonban kiemelkedő jelentősége van a mellérendelő térviszonylatoknak is: a „tőle-felé játéknak”, amely a közelség-távolság téri-emocionális viszonyában valósul meg. Frye (1966, 1998) az érzelem mozgásának két általános irányát jeleníti meg, a tárgyhoz közeledés (például szánalom) formájában, és a tárgytól távolodás (például félelem) formájában.

Alapvető feltevésünk, hogy a közelség-távolság dinamizmusa egy kapcsolatban mindig utal a kapcsolat szabályozásának módjára, és így kéz a kézben jár az emocionális állapotok változásával, valamint azoknak szabályozásaként is szolgálhat. Bahtyin (1976) a románc koronotoposzát az ismétlődő elemek, motívumok téri viszonylatokban leírható mintázatával ábrázolja: a szerelmesek *találkoznak*, akadályok *visszatartják* őket az egyesüléstől, *elszakadnak* egymástól, végül újra egymásra találnak és *egybekelnek* – a mi szemszögünkben ezzel a mozgással működtetik a kapcsolatot és szervezik annak történetét.

Úgy véljük azonban, hogy azok a kapcsolati „felé-tőle” mozgások, alakzatok, amelyeket Bahtyin (1976) elsősorban a szerelmi toposzokból szűrt ki, alkalmazhatók az egyes emberek személyiségfejlődésében meghatározó más kapcsolatok leírására is. Feltételezzük, hogy az interperszonális vagy interaktív térben az én és a másik viszonya leírható egyrészt konkrét, fizikai

térben való mozgásokkal: a felé (vele) – tőle (nélküle) dimenzióban. Itt a másik viszonyában végrehajtott akciók mentén írhatjuk le a mozgást. Másrészt az én és a másik viszonya leírható az interaktív tér interszjektív aspektusában is: megosztottság (pl. megértés, elfogadás)-megosztottság hiánya (pl. nem-megértés, elutasítás) állapotaiban. Ekkor a másik viszonyában átélt mentális állapotok - vágyak, érzések, szándékok - jelzik a közelséget, illetve a távolságot. Hasonlóképpen a másik érzelmi értékelése is implikálhat a közelségre, illetve a távolságra utaló jelentéseket, amennyiben a másik pozitív értékelése a közeledést hívja, míg a másik negatív értékelése távolodásra készletet.

A tárgykapcsolati elméletek (Mahler, 1975) és a szelf-fejlődés elméletei (pl. Stern, 2002) szerint mind az én és a másik közti fizikai közelség-távolság, mind a mentális állapotok által implikált – emocionális – közelség-távolság jelentős szerepet tölt be a korai kapcsolati- és szelf-szerveződésben. A felnőttek közvetlen kapcsolataiban pedig többek között ez a dimenzió tud információt adni a párkapcsolat szervezésének, szabályozásának módjáról, és ezáltal a szelf affektív regulációs stílusáról (Bartholomew, Shaver, 1998). Feltevéseinket a kötődésemélet (Bowlby, 1969) és a modern pszichoanalitikus elméletek (Mahler, 1975; Sroufe, 1990, Beebe és Lachmann, 2002) azon állítására alapozzuk, hogy a szelf indulati- és affektív szabályozása nem csak hogy interaktív eredetű, hanem állandó kölcsönhatásban működik a kapcsolati szabályozással.

A kapcsolati térben való mozgás narratív vizsgálata

A kutatás során kifejlesztett LinTag morfoszintaktikai elemző és kódoló szoftver AproxChange modulja kétféle irányú mozgást - a közelítést és a távolítást – vizsgálja, mind a narratívum valódi, mind pedig emocionális terében.

A modul működése során bizonyos elemek kollokációját keresi a szövegben. Az azonosított elemek – segédkategóriák - szemantikai jegyek alapján összegyűjtött igék, illetve hozzájuk tartozó névszói kifejezések. Ezek összekapcsolódását az igei vonzatok határozzák meg, melyet a névszói szerkezetnek kell kitöltenie. Az elemeknél lényeges, hogy állító vagy tagadó szerkezetben vannak-e, mert tagadás esetén közeledés helyett távolodást jelenthet ugyanaz a szerkezet – míg a távolodás tagadása nem feltétlenül jelent minden esetben közeledést. A segédkategóriák együttes előfordulását kódoltuk makrókba, prioritás szerinti sorba állítással segítve a jó találatot.

A közelítés és távolítás nyelvi markerei tehát olyan szintaktikai egységek, amelyekben meghatározott szemantikájú igék meghatározott főnevekkel állnak együtt. A modulnak a következő példákhoz hasonló szerkezeteket kellett azonosítani: „*anyához mindig odabújtam*” – közelítés, „*de anyám mindig lökött magától*” – távolítás. Az igéket a modul tizenegy segédkategóriába sorolva, egyes szám és többes szám harmadik személyű alakjaikban ismerte fel.

Pl. APR_FARVD1 = 1. személyű mozgást kifejező állító ige (pl. sietek)

APR_FARVI3 = 3. személyű mozgást (adást) kifejező állító – „közelítő” - ige (pl. adott)

APR_FARVIX3 = 3. személyű mozgást (adást) kifejező „távolító” ige (pl. elvesztett)

NEXIST1 = 1. személyű létezés kifejező tagadó – „távolító” – ige (pl. sosem leszek)

A névszóknál egyrészt az én jelentésű névszókat és ragozott alakjaikat – elsősorban névmások - vettük számításba, másrészt a „jelentős másik” jelentésű névszói kifejezések és ragozott alakjaik alkottak segédkategóriákat. A „jelentős másik” mindig az adott tárgykapcsolati történetben válik jelentőssé: azokat a személyeket soroltuk ide, akik az elbeszélő számára elsődlegesek egy adott történetben. Előzetes vizsgálatok alapján idekerültek a családtagok – a nukleáris család tagjaitól kezdve a tágabb család tagjaiig -, a szerelmi partner és a barátok. Mivel azonban a névmásítás következtében nem mindegyik tagmondatban szerepeltek a keresett névszók – főnevek vagy tulajdonnevek -, bevontuk az 1. és a 3. személyű ragozott névmásokat. A modul jelenleg hét névszói segédkategóriát azonosít.

Pl. APR_NEARNI3 = 3. személyű névszói kifejezés RÉSZES ESETBEN (pl. maminak)

NHOME1 = 1. személyű vagy 1. személyű birtokossal rendelkező névszói kifejezés HOL kérdésre (pl. nálam)

APR_FARND3 = 3. személyű névszói kifejezés HONNAN kérdésre (pl. öcsitől)

APR_NEARND3 = 3. személyű névszói kifejezés HOVA kérdésre (pl. anyuhoz)

Az igei és a névszói segédkategóriákból – mint építőelemekből – nagyobb minták, ún. makrók szedik össze a szabad szórend miatt nem feltétlen egymás mellett álló szerkezeteket. A modul kimenetként Aprox kódokkal jelöli a felismert közelítést jelző nyelvtani egységeket, és Diver kóddal jelöli a felismert távolítást jelző nyelvtani egységeket. Példák:

„meg sem csókoltuk egymást” – DIVER

„amikor futottam tőle” – DIVER (makrója: DIVER=APR_FARVD1 APR_FARND3)

„külön költöztem a férjemtől” – DIVER

„és akkor apa felkapott és berakott az autóba” – APROX

„és bejöttek persze, természetesen meglátogatni” – APROX

„és őt felhívtam telefonon előtte” – APROX (makrója: APROX=APR_FARVS1 APR_NEARN3)

Ezenkívül megadtunk olyan igéket, amelyek feltevésünk szerint leképezhetik az érzelmi, intencionális közelséget és távolságot. Ezeket az előzővel megegyező szintaktikai mintázatokban találja meg és azonosítja az AproxChange-modul. Példák:

- „nagyon szerettem aput” – APROX
- „hogy szeretnék hozzáköltözni” – APROX
- „elismer ő is engem” – APROX
- „és akkor így dühös voltam rá” – DIVER
- „bátyám úgy féltékeny volt rám” – DIVER
- „úgyhogy kicsit ilyen csalódás volt benne” – DIVER

A közelítés –távolítás pszichológiai funkciója

A kapcsolati térben való mozgás, távolítás és közelítés pszichológiai funkciójának megállapítását célzó két korábbi vizsgálatunkban (Pohárnok, 2003, Pohárnok, 2004) azt találtuk, hogy összefüggés van a közelítés- távolítás kifejezések mintázata és az eltérő pszichodinamikájú személyiségműködések között. Az élettörténetekben megjelenő közelítés-távolítás kifejezések megoszlása leképezi az elbeszélő személy affektív szabályozásának mintáját, ennek következtében információt adhat a szabályozás adekvátságáról is. Amennyiben az élettörténetekben megjelenő közelítés-távolítás kifejezések mintázata megfeleltethető a kapcsolati- és affektív-szabályozás módjának, feltehető, hogy a közelítés-távolítás kifejezések érvényesítése az elbeszélésben összefügg az elbeszélő személy kapcsolati és érzelmi szabályozásának vonás jellegű jellemzőivel.

A közelítés-távolítás modul reliabilitásának vizsgálata

Három élettörténeti narratívumban (1997 szó) kézzel és az AproxChange modullal is kódoltuk a közelítést-távolítást. A modul az érvényesülő kapcsolati mozgások 54%-t kódolja helyesen. A modul az APROX kifejezések azonosítását végzi sikeresebben, míg a DIVER formák azonosítása gyengébb. (1. táblázat)

1. táblázat Az AproxChange modul eredményessége

APROX	Helyes találat	Kihagyás	Téves riasztás	TOTAL
Kézi kódolás	46	-	-	46
AproxChange-modul	28	18	31	28 (60%)
DIVER	Helyes találat	Kihagyás	Téves riasztás	TOTAL
Kézi kódolás	27	-	-	27

AproxChange-modul	12	15	5	12 (44%)
--------------------------	-----------	----	---	-----------------

A közelítés-távolítás modul érvényességének vizsgálata klinikai és normál mintán

A korábbi vizsgálatok alapján feltételezhető volt, hogy azonos élményminőséget hívó kapcsolati történetekben az egészséges és a borderline személyiségzavarban szenvedő személyek eltérő érzelmi szabályozási mintát mutatnak – tehát eltérő arányban jelenik meg náluk a közelítés és távolítás kifejezések megoszlása. Feltevésünk szerint az instabilabb szabályozást a közelítés és távolítás formák együttes előfordulásának nagyobb száma jelzi a borderline személyiségzavarban szenvedőknél (2. táblázat). Akár a klasszikus tárgykapcsolati (pl. Mahler, 1975; Kernberg, 1990), akár a modern kötődéseméleti pszichopatológiai elméletekből (pl. Fonagy, 1998; Holmes, 2004) indulunk ki, abban minden szerző egyetért, hogy a borderline betegeknél megfigyelhető fokozott ambitendencia – amely viselkedéses szinten a közelségtől való félelem miatti távolodás, és a közelség állandó vágya miatti közeledés kettőségében jelenik meg - saját belső állapotaik, érzelmeik szabályozatlanságának felel meg.

2. táblázat Az Aprox (Közéltés) és Diver (Távolítás) kifejezések és együttes előfordulásuk (APRDIV) az illesztett vizsgálati csoportokban

JÓ TÖRTÉNET						
Vizsgálati csoport	APROX		DIVER		APRDIV	
Normál személyek (N=33)	M	SD	M	SD	M	SD
Borderline személyiségzavarban szenvedők (N=33)	4.090	3.521	0.969	1.310	5.060	4.022
ROSSZ TÖRTÉNET						
Vizsgálati csoport	APROX		DIVER		APRDIV	
Normál személyek (N=32)	M	SD	M	SD	M	SD
Borderline személyiségzavarban szenvedők (N=32)	4.093	3.401	1.343	2.057	5.437	4.641

Az illesztett klinikai és normál mintán, illesztett történettípusokban tendenciózus különbség van, de nincs szignifikáns eltérés az APROX (közelítés), DIVER (távolítás) és APRDIV (közelítés+távolítás) kifejezések előfordulásában.

Összefüggések a kérdőívvel és projektív eljárással mért személyiségjellemzőkkel

Vizsgálati eszközök

A kapcsolati szabályozás módjának vizsgálatára a Közvetlen Partnerkapcsolatok Élményei kérdőív (Brennan, 1998) „Bizalom a partnerben” faktorát, a szelf-szabályozás vonás jellegű különbségeinek vizsgálatára Big Five Questionnaire (BFQ, Rózsa, 1997) Érzelmi és Impulzus Kontroll faktorait, a Vonás Meta-hangulat Skála (TMMS) Tisztaság faktorát (Salovey, et al., 1995), illetve a Szándéktelenség (PLS, Purpose to Life Scale) skála (Antonovsky, 1987) Kezelhetőség faktorát használtuk. Ezen kívül a jelen vizsgálatban a Tematikus Appercepció Teszt egyik általunk bevezetett változójával dolgoztunk: dezorg (dezorganizáció).

1. A Közvetlen Partnerkapcsolatok Élményei kérdőív összesen 142 itemet tartalmazó önbeszámoló kérdőív, amelynek célja a felnőtt személyek partnerkapcsolataikban mutatott kötődési mintázatának leírása. Használatával a vsz. a Bartholomew-féle (1998) felnőtt kötődési mintázatok egyikébe sorolható – Biztonságosan-; Félelemtelien-; Elárasztóan- vagy Elutasítóan kötődő. A kérdőív 10 al-skála értékeit kezeli, ezek közül itt a „TRUST” al-skálát (10 item) használtuk, amely a partnerben való bizalom mértékét becsli.
2. A BFQ kérdőív Érzelmi stabilitás dimenziójának al-skálát, az Emocionális kontroll al-skálát (12 item) és az Impulzivitás kontroll (12 item) al-skálát használtuk. Az előbbi a szorongással és érzelmekkel való megküzdés képességét, az utóbbi az irritabilitás, az elégedetlenség és a düh szabályozásának képességét méri.
3. A TMMS kérdőív Tisztaság (Clarity) faktora (11 item) az érzelmek vsz. által megélt áttekinthetőségét, tisztaságát méri.
4. A PLS kérdőív Kezelhetőség (Manageability) faktora (4 item) a külső és belső környezetből származó ingerek által keltett kívánalmak kezelhetőségét, a kezelésükre felhasználható források kielégítő alkalmazását méri.
5. A TAT-ból az élettörténeti epizódok témáihoz illesztett képeket használtuk fel. A képek az élettörténeti epizódok témájának megfelelően a következők voltak:

- 1. kép 1. - teljesítmény
- autonómia

- passzivitás

(A Teljesítmény-történetnek megfelelő élményminőséget hív.)

- 2. kép 3 BM - autoagresszió
  - krízis
  - büntudat

(A Rossz-történetnek megfelelő élményminőséget hívhat.)

- 3. kép 4
  - kapcsolati konfliktus
  - féltékenység
  - irigység

(A Rossz-történetnek megfelelő élményminőséget hívhat.)

- 4. kép 6 BM - veszteség
  - gyász
  - büntudat

(A Veszteség-történetnek megfelelő élményminőséget hív.)

- 5. kép 7 GF - korai kapcsolatok
  - gyerekkori emlékek
  - szülővel szembeni attitűdök

(Az Első Emlék történetének megfelelő élményminőséget hívhat.)

- 6. kép 12M - önalávetés
  - agresszió
  - támogatás

(A Félelem-történetnek megfelelő élményminőséget hív.)

- 7. kép 13 B - hiány
  - magány
  - szorongás

(A Veszteség- és Félelem-történetnek megfelelő élményminőséget hív.)

- 8. kép 18 BM - agresszió

- támogatás vagy támadás
- szorongás

(A Félelem- és Rossz-történetnek megfelelő élményminőséget hívhat.)

A képek kiértékelésénél a klasszikus Murray-féle elemzés mellett új változókat vezettünk be, amelyeknek értékét klinikai pszichológus bírálók becsülték meg. A nyolc kép mindegyikét 1-gyel vagy 0-val értékelték a bírálók aszerint, hogy a történet kaotikus-e: az elbeszélő képtelen dűlőre jutni a történet végződésével kapcsolatban, visszavonja, amit korábban mondott, az elbeszélés inkoherenssé válik stb. A nyolc képre adott értékek szummája a „TAT-dezorg” értéke.

Vizsgálatok és eredményeik

Az élettörténeti narratívum témája szerint nem várunk különbségeket abban, hogy a távolító vagy közelítő kifejezések jelennek meg gyakrabban. Ugyanakkor elvárható, hogy a negatív eseményeket elbeszélő élettörténeti narratívum inkább a távolító, míg a pozitív eseményeket elbeszélő történet inkább a közeledő mozgásokat fogja hívni. A Rossz történetben, illetve a Teljesítmény történetben Közelítés és Távolítás kifejezések különbsége megfelel az elvárásnak – tendenciózan kevesebb Közelítés kifejezés jelenik meg a Rossz történetekben, mint a Teljesítmény történetekben –, de a különbségek a történettípusok Aprox és Diver találatainak átlagaival elvégzett kétmintás t-próba alapján nem szignifikánsak (3. táblázat). Magyarázatul egyrészt feltehetjük előző hipotézisünk antitézisét: a közelítés-távolítás dinamika olyan átható jellegzetessége az élményszerveződésnek – a szabályozás készsége, minősége vonás jellegű –, amelyet a történetek érzelmi színezete nem befolyásol. Másrészt figyelembe kell vennünk, hogy a Közelítés és Távolítás kifejezések mindegyik történettípusban megfigyelhető aránya annak is betudható, hogy a modul jóval gyengébb találati aránnyal kódolja a Távolítás kifejezéseket, mint a Közelítés kifejezéseket.

3. táblázat Az Aprox (Közelítés) és Diver (Távolítás) kifejezések relatív gyakorisága az eltérő témájú élettörténeti narratívumokban

Élettörténeti narratívum témája	APROX		DIVER	
	M	SD	M	SD
Teljesítmény (N=78)	0.900	0.212	0.099	0.212

Félelem (N=77)	0.815	0.313	0.185	0.313
Veszteség (N=78)	0.856	0.232	0.143	0.232
Rossz történet (N=66)	0.806	0.301	0.193	0.301
Jó történet (N=75)	0.853	0.247	0.146	0.247

Következő hipotézisünk szerint az Aprox és Diver kifejezések együttes előfordulásának növekedése jelezheti, hogy a vsz. számára megterhelőbb az affektív reguláció. Ez intenzívebb „oda-vissza”-mozgásban, a viselkedéses szabályozás túlsúlyában jelentkeznek, és szoros összefüggést mutat a személyiséget vonásként jellemző kontrolláló-, illetve szabályozó működésekkel (4. táblázat).

4. táblázat A Teljesítmény és a Veszteség történetben kódolt közelítés-távoltítás összérték (APRDIV) és a vizsgált személyiségjellemzők közti összefüggések

		Személyiségjellemzők									
Történet típusuk APRDIV-értéke		Érzelmi kontroll		Impulzuskontroll		TMMS:Tisztaság		PLS:Kezelhetőség		BCS:Bizalom	
		M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Teljesítmény APRDIV	A	39.433*	8.740	36.266*	6.073	47.100*	4.978	14.566*	2.699	44.900*	7.063
	M	29.714*	7.010	30.875*	7.579	40.666*	6.365	12.187*	2.948	39.500*	8.082
Veszteség APRDIV	A	38.034	8.033	36.862*	6.864	46.448	3.859	14.241	2.668	45.758*	6.588
	M	33.277	10.554	32.631*	7.197	43.000	7.615	12.947	3.865	40.157*	8.883

* A megjelölt átlagok esetében a közelítés-távoltítás összértékének alacsony, illetve magas előfordulása szignifikáns összefüggést mutat az adott személyiségjellemző értékével: a személyiségjellemző átlagai a két csoportban szignifikánsan különböznek ($p < 0.05$).

A 4. táblázat eredményei szerint a gyengébb érzelmi kontrollal és gyengébb impulzuskontrollal bíró személyek több közelítés és távoltítás kódot kapnak a Teljesítményről szóló élettörténeti elbeszélésben. Ugyanakkor - a Teljesítmény történetben - kevesebbszer fordul elő a közelítés és a távoltítás együtt azoknál a személyeknél, akik megérthetőnek, bejósolhatóknak tartják az őket érő

ingereket, és adekvátan képesek kezelni őket. Mindez alátámasztja azt az elképzelésünket, hogy közelítés és távolítás kódok többszöri együttes előfordulása instabilabb és inadekvátabb szabályozási működést jelezhet, míg ritkább előfordulásuk az adekvátabb, stabilabb szabályozó működések jele. Mind a Veszteség, mind Teljesítmény történetben a partnerbe vetett nagyobb bizalomról számolnak be azok, akiknél kisebb a közelítés-távolítás együttes előfordulása: feltehetjük, hogy a megbízhatónak észlelt másikat az ilyen személyek sikeresebben „használják” saját állapotuk szabályozására, így nem kell kizárólag saját interaktív- és szelf-regulációjukra hagyatkozniuk.

Következő feltevésünk szerint az olyan pszichodinamikusan megfogható jelenségek, mint a dezorganizáció összefüggést mutathat a kapcsolati-, illetve szelf-reguláció adekvátságával, így a közelítés és távolítás kifejezések élettörténeti elbeszélésekben való előfordulásával (5. táblázat). A kötődéseméletből vett példával világítjuk meg az összefüggést. Main és Solomon, (1990) az anyagyermek kötődés vizsgálatánál azonosítottak egy olyan kötődési mintázatot, amelyet dezorientált/dezorganizált kötődésnek neveztek el. Ebben a kapcsolati módban a gyermek számára a kötődési személy egyszerre jelenti a biztonság és a fenyegetés forrását: a megközelítés és a távolodás ellentétes motivációi egyszerre aktiválódnak, ami a viselkedés irányának és szervezettségének széteséséhez vezet. Ezt a kötődési mintát azonban a viselkedés kaotikusságának, a helyzet kezelhetetlenségének következtében a belső állapotok kaotikussága, szabályozatlansága is jellemzi: a gyerek heves viselkedéses szabályozási kísérleteket tesz az érzelmi reguláció érdekében, de eredménytelenül. A viselkedéses – cselekvéses és elbeszélésbeli – dezorganizáció tehát a közelítés-távolítás ambivalencia túlsúlyában mutatkozhat.

5. táblázat A közelítés-távolítás összérték (APRDIV) azon személyek történeteiben, akik alacsony, illetve magas szumma pontszámot értek el a TAT-változóknál

TAT-változók		Történettípusok APRDIV értéke									
		Teljesítmény		Félelem		Veszteség		Jó		Rossz	
		M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
TAT_dezorg	A	1.11	1.24	1.07	1.52	1.07*	1.29	1.66	1.43	2.60	1.94
	M	1.80	2.46	1.71	3.10	2.19*	2.42	2.55	2.16	1.88	2.20

* A megjelölt átlagok szignifikánsan különböznek egymástól. ($p < 0.05$)

Hipotézisünk egyedül a TAT dezorganizáció skálája és a Veszteség-történetekben mutatott közelítés-távolítás összérték közötti kapcsolattal igazolódott. Eszerint azok a személyek, akik többször mutattak dezorganizációra utaló jegyeket a Tematikus Appercepció Tesztben, azoknál magasabb volt a közelítés-távolítás összérték a Veszteség-történetekben. Eszerint azok, akik a Tematikus Appercepció Teszt történeteiben nagyobb mértékű inkoherenciát, kaotikusságot mutatnak, azok a Veszteség élményét hívó élettörténeti elbeszélésben több közelítés-távolítás kódot kapnak. Tehát a hiánnyal, veszteséggel fenyegető helyzetben intenzívebb és inadekvátabb a szelf-szabályozásuk, mint azoké, akik kevésbé jeleznek hajlamot a dezorganizációra a TAT-történetekben.

Konklúzió és további kutatási irányok

A fejlesztés alatt álló AproxChange modullal végzett vizsgálatok beváltották a modulhoz fűzött reményeinket: a kidolgozott nyelvi markerekkel lefedhetőnek tűnik a kapcsolati- és érzelmi szabályozás mint pszichológiai konstruktum.

A továbbiakban tervezett kutatások két irányba mutatnak: egyrészt a korábbi papír-ceruza módszerrel végzett tartalomelemzés (Pohárnok, 2004) felveti annak lehetőségét, hogy nem pusztán a Közelítés és Távolítás kódok mennyiségét, hanem azok mintázatát – egymásra következésük rendjét, halmozódásaikat a tárgykapcsolati narratívumokon belül – is érdemes lenne a modullal vizsgálni. Másrészt a LAS-Vertikum ezen számban bemutatott moduljainak együttes alkalmazásával – modul-értékek mintázata alapján – különböző pszichodinamikai jelenségek differenciálására tehetünk kísérletet. Legyenek ezek akár meghatározott patopszichológiai jelenségek, vagy akár a kapcsolati történetek változásai, például a pszichoterápiás folyamat egymást követő szakaszaiban.

Irodalom

- ANTONOVSKY, A. (1987): *Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well.* Jossey-Bass, San Francisco.
- BAHTYIN, M. M. (1976): A tér és az idő a regényben. In: *A szó esztétikája.* Gondolat, Budapest, 257- 302.
- BARTHOLOMEW, K., SHAVER, P. R. (1998): Methods of assessing adult attachment. In: SIMPSON, J. A., RHOLES, W. S. (eds.), *Attachment theory and close relationships.* New York, Guilford, 25-45.

- BEEBE, B., LACHMANN, F. (2002): *Infant Research and Adult Treatment*. Co-constructing Interactions. The Analytic Press, London.
- BOWLBY, J. (1958): The Nature of the Child's Tie to his Mother. In: *International Journal of Psychoanalysis*, 39, 350-373.
- BRENNAN, K., CLARK, C. L., SHAVER, P. R. (1998): Self-report Measurement of Adult Attachment: An Integrative Overview. In: SIMPSON, J. A., RHOLES, W. S. (eds.): *Attachment theory and close relationships*. New York, Guilford Press, 47-76.
- FONAGY, P., TARGET, M. (1998): A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf fejlődésében. *Thalassa*, 9, 1, 5-43.
- FRYE, N. (1966): *A kritika anatómiája*. Helikon Kiadó, Budapest, 1998.
- HOLMES, J. (2004): Disorganized attachment and borderline personality disorder: A clinical perspective. *Attachment and Human Development*, Vol. 6. No. 2, 181-190.
- MAHLER, M., PINE, F., BERGMAN, A. (1975): *The Psychological Birth of the Human Infant*. New York, Basic Books.
- FARAGÓ Kornélia (2001): *Térirányok, távolságok. Térdinamizmus a regényben*. Forum Könyvkiadó, Újvidék.
- KERNBERG, O. F. (1990): *Borderline szindróma és patológiás nárcizmus*. Autizmus Alapítvány Kapocs Kiadója, Budapest (eredeti kiadás 1975).
- LÁSZLÓ J., EHMANN B. (2004): A narratív pszichológiai tartalomelemzés új eljárása: A LAS-Vertikum. In: ERŐS F. (szerk.): *Magyar Pszichológiai Szemle Könyvtár: Az elbeszélés az élmények kulturális és klinikai elemzésében*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 75-87.
- MAIN, M., SOLOMON, J. (1990): Procedures for identifying insecure-disorganized/disoriented infants: Procedures, findings, and implications for the classification of behavior. In: GREENBERG, M., CICCETTI, D., CUMMINGS, M. (eds.): *Attachment in the preschool years: Theory, research and intervention*. Chicago, University of Chicago Press, 121-160.
- POHÁRNOK, M. (2003): *A narratívum mint pszichodiagnosztikai és pszichoterápiás médium megközelítési lehetőségei* (előadás, absztrakt). Pszichoanalízis és narratívum (A PTE Pszichológia Tanszék Elméleti Pszichoanalízis PhD-alprogram által szervezett műhelykonferencia), Pécs, 2003. 38. o.
- POHÁRNOK, M. (2004): A térben való mozgás narratív dimenziójának vizsgálata borderline személyiségzavaros és major depressziós betegek élettörténeti epizódjaiban. *Magyar Pszichológiai Szemle*, Vol. 59, 3-4.
- POHÁRNOK M. (2004): *A kapcsolati tér változásainak narratív vizsgálata*. Magyar Pszichológiai Társaság Biennális Naggyűlése, Debrecen, 2004. Absztraktok, 238. o.

- RÓZSA S., NAGY J., KŐ N. (1997): Rekonstruálható-e a Big Five a hazai mintán? A Caprara-féle „Big Five Kérdőív” (BFQ) felnőtt változatának hazai adaptációja és nemzetközi összehasonlító elemzése. ELTE, Pszichológiai Intézet, Kézirat.
- SALOVEY, P., MAYER, J. D., GOLDMAN, S. L., TURVEY, C., PALFAI, T. P. (1995): Emotional attention, clarity, and repair: Exploring emotional intelligence using the Trait Meta-Mood Scale. In: J. W. PENNEBAKER: *Emotion, disclosure, and health*. American Psychological Association, Washington, D. C., 125-154.
- SROUFE, A. L. (1990): An Organizational Perspective on the Self. In: CICHETTI-BEEGHLY (eds.): *The Self in Transition*. University of Chicago Press, 281-307.
- STERN, D. N. (2002): *A csecsemő személyközi világa*. Animula, Budapest.

MELINDA POHÁRNOK, MÁTYÁS NASZÓDI, BALÁZS KIS, JÁNOS LÁSZLÓ

Exploring the spatial organization of interpersonal relations by means of computational linguistic analysis. The approaching-diverging module of the LAS-Verticum

It is presumed that the patterns and changes of spatial relations of characters could be considered as such an inherent structural characteristic of narrative which has psychological meaning. The existence of an interpersonal or interactive space which is organised by the relation of the self to other/s is assumed. The extremities of this space would be the self and the other, and their movements in relation to each other could be regarded as the fundamental characteristic of their interpersonal relationship. In the frame of a narrative psychological content analytic program package (Lin-Tag), a linguistic analyzer module was developed to operationalize and identify the „Approachment-Avoidance“ movements in relationship-narratives. The “Approach-Avoidance module” deals with the co-occurrence of verbal categories – so called „relation-verbs“ – and nouns referring to significant others. First the reliability of the module was appraised by comparing the output of the module with manual coding. Then the validity of the module was examined in clinical and also in healthy (no prior psychiatric treatments) samples. In the healthy sample the validity test was made by comparing the output of the module with the results of personality questionnaires – Experience in Close Relationships, Big Five Questionnaire (BFQ), Trait Meta-Mood Scale (TMMS), Purpose to Life Scale (PLS)-- and with the Thematic Apperception Test. We hypothesized that the higher incidence of Approachment and Avoidance movements correlates with higher emotional lability and disturbances in affect regulation. The results shows that in two kinds of life-events narratives lower

score on Emotional Control, Impulse Control in the BFQ co-occur with higher prevalence of Approachment and Avoidance expressions. Likewise the lower scores of Clarity subscale in the TMMS and lower score of Manageability in the PLS co-occur with higher prevalence of Approachment and Avoidance expressions. On the basis of these results we can conclude that the Approach-Avoidance module validly measures relational- and affect regulation.